

NESOCIALNA IN SOCIALNA DEJANJA (1911)

[1. Intencionalni akti]

99

Za kartezijance je [značilna] razširitev problema svobode na sodbo. Brentano tako pravi: »Sodba je neko dejanje.« [Toda tu je potrebno] razlikovanje med pojasnitvijo in prepričanjem. Prepoznanje in prepričanje sta [nekaj] povsem različnega. Nastanek prepričanja ni dejanje v našem smislu. Brentano je mešal med pojmom dejanja in intencionalnosti, v tem primeru pa je potrebno [oba] pojma strogo ločevati. Intencionalno [pomeni] nujno usmerjenost na predmete. Nekaj je [torej] lahko intencionalno, brez da bi bilo dejanje. Prepričanje je najboljši primer intencionalnosti brez dejanja.

Toda pojem sodbe se razume dvojno:

- (i) prepričanje,
- (ii) ko se reče »A je B«, se s tem tudi nekaj trdi, nekaj postavlja.

To je [neko] dejanje, neko notranje početje. Trditev ne dopušča razločitve na različne stopnje prepričanja, [to pomeni] da pri trditvi tudi ni dana nikakršna stopnja gotovosti.

Drži sicer, da vsaka resna trditev predpostavlja prepričanje in da [ne obstaja] nikakršna resna trditev, ki ni osnovana na prepričanju. Vseeno pa sta Descartes in Malenbranche [v svojih določitvah] mislila, da velja »sojenje je dejanje« celo v primeru prepričanja. To je napačno: tisto bistveno pri spoznanju je [dejansko]

---

prepričanje, [tisto] ne-verovanje [nasproti] sodbi kot dejanju in trditvi. Smiselno je, ko pravijo: [v sodbimoramo skrbno postopati in biti pazljivi. [Toda] pri prepričanju [se govori] o [nekem] temelju na mesto [o nekem] motivu [kot pri trditvi]. Temelj je dejstvo, ki ga subjekt pozna in šele iz tega poznavanja izraža prepričanje.

Intelektualna stališča imajo temelje, prav tako pa tudi emocionalna stališča [kot je zadovoljstvo]: zadovoljen sem zaradi prvega, ker ima to za posledico neko drugo. [To] niso dejanja, temveč intencionalnosti. Tu [zato] ne govorimo o motivih, temveč o temeljih.

Je tu dano nekaj takega, kot so »izvori«? [Neko] emocionalno stališče ima nek izvor. Pri intelektualnem stališču [pa imamo vendarle] nekaj drugega. Tudi tu so [dane] Individualne namere, toda dejanja tu ne [igrajo] [vloge, temveč] nekaj povsem drugačnega: stališča so v odnosu z odgovornostmi. Descartes in Malebranche [zato] za intelektualna stališča postavita zapovedi in prepovedi. Kot odkrijeta, lahko subjekt preko drugih dejanj izvaja vpliv na intelektualna stališča. [Dani so] različni načini preko katerih je to mogoče izvršiti, [toda to] ravno kaže, da stališča niso dejanja. Zadovoljstvo [na primer je]:

1. enostavno tu, [je možno],
2. [ste mu] prepuščeni,
3. ste do njega zaprti, se ga branite.

Zadovoljstvo zaradi [neke] nesreče lahko izraža [tudi] iz narave subjekta, [toda] človek se lahko, ker to smatra za nizkotnost, pred tem brani. Zadovoljstvo v prvem smislu ni dejanje, medtem ko v drugem in tretjem smislu je.

Enako velja za prepričanje. Nekemu prepričanju se lahko prepustimo ali [ga] zavračamo. Po naravi obstajajo [na primer] lahkoverni ljudje, tod ti [vseeno] lahko preko izkustva postanejo previdni. Descartes in Malebranche [v tem kontekstu menita]: Prepričanje [je] neko dejanje. Toda prepričanje [ni] nikakršno dejanje! (zato [se mi obračamo] proti njemu.) *Prepoved in zapoved imata smisel samo v razmerju do dejanj, ne pa v razmerju do stališč.* [Zato] zapovedi ni treba usmeriti na prepričanje samo, temveč na točko 2 in 3 (tu [smo si mi] z njima [enotni]).

[V Kartezijanstvu je moč najti to] razliko [kot] staro razlikovanje med naravnimi in umskimi bitji. Slednje nakazuje zgolj na to, da človek izvršuje dejanja. K naravnemu bitju [tako spada vse], kar izraža iz narave: predstave,

zadovoljstva itd. Kartezijanci [pa pravijo]: nobeno početje subjekta [zato] ne sme biti osnovano na tem temelju. [Posledica tega je mnenje]: »Žival je stroj,« kar pomeni, da ne izvršuje dejanj. Vendar pa to ne drži [in ne more biti primerna ločnica razpoznavanja razlike] *med* živaljo in človekom. [Ta razlika] namreč [zelo dobro] obstoji *znotraj* človeka. Mnogi svetovni nazori [zato] zaukazujejo, da moramo naravo postaviti na stran. To ima smisel vkolikor se človek lahko zoperstavi svoji naravi (v smislu zgornjih točk 2 in 3), toda ne v smislu zgornje točke 1. *Od tu vidimo nesmiselnost celotne asociativne psihologije*. Predpostavka vsake asociativne psihologije [namreč] [je]: človek [je] stroj, najvišje naravno bitje; ne torej tisto, ki izpolnjuje dejanja. *To ovrže [eno] in edinstveno dejanje motrenja*.

[Neka] trditev [ima večinoma formo]: A je kot b; temu [se zoperstavlja] vprašanje: Je A kot b? Pravo vprašanje izključi prepričanje! *Dvom, vprašanja [in podobno] so nekaj drugega kot trditve [kot smo o njih govorili do sedaj]*.

[2. Socialni akti]

Vprašanje je [prav tako neko] dejanje, [neko] notranje početje subjekta. [Je] tudi intencionalnost, [toda poleg tega] še [nekaj] tretjega. [To] nas pripelje do neke cele nove skupine dejanj, [ki] [so] posebej pomembna za civilno pravo. [Ta dejanja imajo nek] socialni moment, usmeritev k [nekemu] drugemu subjektu. Ta usmeritev ni intencionalnost v odnosu do [nekega] subjekta. (Kajti [neko] vprašanje [je] intencionalno v odnosu do [svoje] predmeta.) Tu je potrebno [tovrstna dejanja tudi] razlikovati od sovraštva, zavisti in podobnega. [Imajo neko] usmeritev na nekoga in zaradi nečesa. Zavist se ne zaupa drugemu subjektu, niti se od njega ne obrača. [Za] vprašanje [je nasprotno] bistveno, da se usmeri na nekoga, da vanj prodre, da se razglasi.

Uvesti [je mogoče še] mnogo temu podobnih dejanj: prošnja, povelje, odgovor, obljuba. [To daje neko] delitev dejanj:

1. prošnja, povelje, sporočilo, vprašanje [itd. so] socialna dejanja;
2. nesocialna dejanja.

Socialna dejanja [so] dejanja, ki v sebi ne mirujejo. [Za] socialna dejanja je bistven predpogoj [neki] drugi subjekt, kateremu se želijo oznaniti. Oseba na katero so usmerjena mora [zato] biti deležna pripoznanja. [Neka] povezava

---

med ljudmi [namreč] ni možna neposredno. Tu [je] torej nujno izražanje; socialna dejanja morajo najti izraz, da se lahko sporočajo drugim. Tu so na razpolago različne forme: besede, geste [itd.]. [Pri]socialnih dejanjih je torej nujen [nek] naslovnik in za ta namen je nujna tudi [neka] pojavna oblika [tega dejanja]. Usmerjenost na naslovnike se torej nahaja v bistvu tovrstnih dejanj [in je njihova] duša. [Neka] drugost kot pojavna oblika se ne nahaja v [njihovem] bistvu [in je njihovo] telo. *[Obstoji] samo zato, ker med nami ljudmi velja, da lahko naša notranja dejanja spoznamo samo preko njihovih pojavnih oblik.*

Molitev, na primer, je neko socialno dejanje. Prvo [pri njej] obstaja, drugo ne. Religiozni človek predpostavlja, da naslovnik sliši molitev brez pojavnne oblike. *[Zato je] možna tudi tiha molitev.*

Vsako socialno dejanje temelji v nekem doživljaju, ki ni socialno dejanje. [Neko] vprašanje, na primer, predpostavlja neprepričanost, vnaprejšnjo obljubo volje, saj se obljubljeno dogodi šele preko odpošiljatelja.

[Zato] je potrebno razlikovati:

1. notranje doživljaje, ki se nahajajo v temelju socialnih dejanj,
2. socialna dejanja, ki so izgrajena na doživljaju, *ki so lahko svobodna ali pa ne,*
3. zunanja pojavna oblika socialnih dejanj.

Doživljaji, *[na primer] motrenje [sveta],* se odvijajo, brez da bi pustili za sabo [neko] sled *samih sebe* v svetu *tam zunaj.* Socialna dejanja [nasprotno] ustvarjajo: *ko se izvršijo,* za sabo nekaj pustijo. *Na tem gradi celotno civilno pravo.* [Pri] obljubi [je pomembno], da nastane obligatoren odnos. Tisti, ki obljubi, ima obveznost: tisti, ki mu je bila obljuba dana, ima zahtevek. Pravo [torej ni] umetno ustvarjeno s strani družbe, *oblasti* ali države. *Državo in družbo si je treba zamišljati brez zamišljanja pravnih odnosov.*

Obveznost pri obljubi nikakor ne izhaja iz zakonika. Pri tem [je] nasploh nerazvidno, kaj obveznost pomeni. Obstajajo [torej] socialna dejanja, v katerih so apriorno vsebovani pravni odnosi. Zahtevek, *obveza* in tem podobna dejanja *temeljijo* v nekem naravnem jeziku, ki je lahko zelo daleč od pozitivnega prava.

Kaj je opustitev obljubljenega? Prav tako neko socialno dejanje! Opustitev pravice [je tako] še en primer [socialnega dejanja].

[3. Fondamenti del diritto e ontologia degli oggetti giuridici Osnove prava in ontologija sodnih predmetov]

Pravni odnosi se gradijo v socialnih dejanjih in skozi njih. [To] ni nikakršno naravno socialno pravo, niti ne idealno pravo, temveč podlaga prava. V tovrstnih dejanjih torej temeljijo civilno in podobna prava, obligatorne obveze in zahtevki.

Zahtevki in obveze niso nič fizičnega niti nič psihičnega, kot tudi niso doživljaji. [Nekaj] psihičnega so [samo] občutki obvez in znanje o obveznostih. *Toda tega ni potrebno poistovetiti z zahtevki in obveznostmi.* [So to tedaj] morda idealni predmeti v Husserlovem smislu? Toda na *noben način [niso]* nekaj zunajčasovnega, tako *kot številke in podobno.* Zahtevek in obveza imata trajanje, se začneta, [itd.]. [*Sto torej neki*] *svojski vrsti, [neka] nova razreda predmetov.*

[Pri njiju] mora obstajati nosilec, vsebina in nasprotna stranka.

1. Imata nosilca.
2. Nujno imata vsebino. Zahtevek in obveza se ne moreta nanašati na preteklo.
3. Imata neko nasprotno stranko (pomembno!). [Imeti] naslovnika [je pomembno samo] za socialna dejanja.

Za tisto, kar izraste iz socialnih dejanj, za zahtevke in obveze, mora veljati enako. Nosilec zahtevka [je] obenem nasprotna stranka obveze, *nosilec obveze je nasprotna stranka zahtevka.* Tu je *treba razlikovati* med obvezo in *absolutno* etično dolžnostjo. [Neka] dolžnost [je sicer] tudi časovna in ima *nujno* nosilca in vsebino, toda ne nujno [nekega] nosilca [*in*] *nasprotne stranke.* Primer: dolžnost pomagati nesrečnemu. Toda [ta] ni enaka [neki] obvezi nasproti nesrečnemu, *ni obveznost sama po sebi.* [Obratno]: A obljubi B-ju, da bo naredil nekaj C-ju. [To] je obveza samo nasproti B-ju, ne nasproti C-ju. [Naredimo] preskus z dejanjem opustitve: [neka] obveza bo odpravljena z zavrnitvijo s strani nasprotne stranke. [*Toda*] *pri [neki] dolžnosti nam opustitev ne pomaga:* dolžnosti se na ta način ne more odpraviti.

[4 Osnova pravnih entitet]

Noben zahtevk niti nobena obveza ne nastane brez temelja; nista nenadoma tu. Velja zakon kavzalnosti tudi za ta razred predmetov? *[Natančneje:] Zakaj naj bi bil kavzalni stavek tu neveljaven? Tu namreč [obstaja] [neka] velika zev.* [To je] razlika med kavzalnim odnosom in izvorom, iz katerega izraščata zahtevk in obveza. *[Tu je potrebno biti pozoren] na tri bistvene točke:*

1. [Sledeč] Humu kavzalni odnos ni odnos med bistvi. *Ne more se ga doseči analitično, iz bistva stvari, [temveč] lahko do njega prispemo le empirično. Toda vzročni odnos se nahaja v bistvu obljube, da lahko tvori obvezo in podobno.* [Stavek] »zahtevk in obveza nastaneta preko obljube« ni nikakršen izkustveni stavek. Torej [imamo tu opravka] s povezavo med bistvi.
2. [Predpostavlja se], da so kavzalni odnosi funkcionirali. *Kako se prepričamo, da stvari res tako stojijo?* Preko opazovanja *in zrenja*: krogla se premika. *Toda v drugih primerih ni [dano] direktno izkustvo.* [Nek] zahtevk ni viden neposredno, temveč [se je potrebno], da bi lahko zahtevk prepoznali, prebiti k izvoru, iz katerega zahtevk izhaja. (Analogija [k temu: Neka] dogma bo dokazana) preko [nekega] števila stavkov. [Potrebno se je] vrniti k tej izpeljavi, da lahko dokažemo pravilnost dogme.
3. *»Isti vzroki imajo iste učinke«.* Vprašanje: Ali velja [tudi] obratno? Imajo enaki učinki enake vzroke? *[To je] dvomljivo, [zato tu vlada] velik spor. V našem primeru to gotovo [ne velja].*

Isti zahtevk lahko kot povsem *identičen*, izraste iz *zelo* različnih izvorov. Subjekt se lahko nahaja bližje ali dlje od predmetov (biti v oblasti [v odnosu proti predmetom], [imeti jih]v posesti). *Relacija pripadanja* pri lastništvu ni umetelna. Pozitivno pravo sankcionira te relacije, četudi jih ni ustvarilo. *Pojem pripadanja [je] tako malo samovoljno proizveden ali ustvarjen s strani pravnikov, kot pojem »desno« ali »levo«.* Tudi ta relacija ima [svoje] izvore. [Neka] nova relacija pripadanja se konstituira najprej preko prenosa, izpolnitve obljube, [in ne samo] preko obljube. *Pridružena je bistvena zakonitost, da [neka] nova lastninska relacija sledi iz obljube.*

Zahtevek [je] samo tisto, kar se konstituira iz obljube. *Isti zahtevek je dan, ko je odvzeto tisto, kar nekemu pripada.*

Zahtevek [izhaja] iz obljube. [Toda] obljuba lahko [tudi] zgreši svoj namen, če ne najde nasprotne stranke. Golo notranje nastajanje socialnih dejanj *na strani subjekta še ne proizvede obveze in zahtevka.* [Zato] je [vseeno] najprej potrebno [neko] stališče naslovnika. [Toda] samo pri pritrdilnem odgovoru nastane [nek] zahtevek, [to je] ko je *obljuba predpostavljena s strani naslovnika.*

Osnova za postavitev tega problema je v zgodovini filozofije obrnjena, zato [so tudi] rešitve nepravilne. Hume [je dejal]: skozi obljubo vzpostavljena vez je umetelna institucija države. Toda obljuba [ni] kot *izrek volje*, nekaj kar mora *nekdo* narediti. *Isto napako je moč najti v psihološki teoriji Th. Lippsa:* [neka] notranja prisila izraste v meni, takrat ko vem, da drugi ve, da imam jaz voljo njemu nekaj narediti. Toda občutek prisile je nebitven. Ta občutek nastaja nekaj šele preko obljube. *[Ta teorija] lahko nasploh razloži samo nastanek občutka prisile, ipd. ([toda] tudi tega ne naredi zares).* Tretji primer [je] Schuppovo moralno stališče: ko voljo pozunanjam, potem se lahko drugi na to zanese. Tu [se] torej predpostavlja to, kar je treba šele dokazati [in] zato se od tu vse poraja: da je nastalo nekaj, na kar se drugi lahko zanese. *Zanesemo [se] lahko le takrat, ko obveza že obstaja.*

Za tisto, kar leži v bistvu [socialnih] dejanj, je vseeno, kako se ga človek zaveda. [Enako] kot je vseeno, kako izgleda subjekt obljube – človek, angel [itd.]. Živali ne morejo izvrševati socialnih dejanj, zato ne obljublajo. Rimsko pravo [določa]: »Sužnji ne morejo imeti nikakršnega zahtevka na osnovi obljube.« To [je] napačno: obljuba je tu. *[Ta določitev je] stvar civilnega in ne naravnega prava (rimski pravniki [so imeli v tem oziru] še kako prav).*

Že to, da je pravna aksiomatika nasploh možna, se zdi neobičajno. [Neka] cela množica pravnih aksiomov [je] možna ravno v odnosu do usode zahtevka in obljube: »obligatoren odnos teži k svojemu koncu, k izpolnitvi«: [to je] apriorni stavek, ki ni prevzet iz pozitivnega prava. [Nadalje:] v sprejemanju neke obljube [najprej] nastane (*legalno, licite* [?]) obljuba. *Zahtevek kot zahtevek je mogoče povsem veljavno zavrniti.* Torej se obligatorni odnos porazgubi skozi [neko] socialno dejanje. Toda [neka] obveza ne more biti [tako] preklicana, [temveč] samo preko predhodnega dogovora (*preklica*), s čimer je obveza za vedno ovržena.

Če se nahaja v sprejemanju neke obljube neka obljava, potem veljajo tu isti zakoni, kot za obljubljanje. Pravica do preklica lahko nastane iz [nekega] dogovora. Pravica do preklica [je] enaka pravici, ki vzpostavlja dogovor (tu [bi se govorilo] o »absolutnem pravu« namesto o »obligatornem pravu«. [*To je povsem] pravna terminologija, toda še ne v pozitivnem smislu.*)

Izbira pravno pomembnega se dviga iz množice okoliščin ter terja pravni talent. Obstajajo dobri pravniki, ki ne poznajo nobenega »pozitivnega prava«. [V pravniški izobrazbi je poudarek na] *dandanašnji pomembnosti rimskega prava.*

[5. Volja, moralnost in socialna dejanja]

106

Socialni odnosi se konstituirajo tekom socialnih dejanj. Za njih je pomembno vse: svoboda in nesvoboda (v smislu nevoljnega izvrševanja in v smislu prisile); [imajo] izvore, motive itd. V kolikšni meri se modificira to socialno dejanje [obljava] skozi svobodo, voljno ali nejevoljno? Neodvisno je od tega. Tako pri prisili kot pri grožnji je [fiksirano]: obljava velja! Če grožnja prihaja s strani odpošiljateljv obljube, takrat [nastanejo] zapleteni odnosi. [Pride do] konflikta med tistim, kar je nastalo iz obljube in med etičnimi zapovedmi. Toda zahtevk in obveza sta tu.

[Primer] nemoralnosti obljube: [neka] etična prepoved pride v konflikt med zahtevkom in obvezo. Toda v vseh primerih bo preko obljube nekaj ustvarjeno. Tu lahko rešitev ponudijo zakoni: k nemoralni obljudi nismo obvezani. Toda v smislu obstoja zahtevka in obveznosti se [s tem] ne spremeni nič.

Prevedel Jernej Kaluža

Bibliografija¹

DESCARTES, RENÉ

1641, *Meditationes de Prima Philosophia, IV Meditation*, Paris, Soly.

HUME DAVID

1739, *A Treatise of Human Nature*, London, Noon.

LIPPS, THEODOR

1899, *Die ethischen Grundfragen, Zehn Vorträge*, Hamburg-Lepizig, Voss.

1903, *Leitfaden der Psychologie*, Lepizig, Engelmann.

MALEBRANCHE, NICOLAS

1674, *De la recherche de la verité*, Paris.

REINACH ADOLF

1989, *Sämtliche Werke, Kommentar und Textkritik*, Karl Schuhmann e Barry Smith (a c. di), München, Philsophia Verlag.

SCHUPPE, WILHELM

1881, *Grundzüge der Ethik und Rechtsphilosophie*, Bresau, Koebner.

---

¹ Citirani viri po Reinach 1989: 729–730.